

О. А. Гончаренко, здобувач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65068, Україна

ОСОБЛИВОСТІ САМОВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГІЇ ЯК СПОСОБУ ЇЇ ВИКРАДЕННЯ

В статті розглядаються питання відповідальності за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, розкривається поняття самовільного використання енергії, визначаються особливості самовільного використання енергії в системі злочинів проти власності.

Ключові слова: правопорушення в електроенергетиці, спосіб вчинення злочину, самовільне використання енергії.

Відповідно до ст. 27 Закону України “Про електроенергетику” правопорушення в електроенергетиці тягне за собою встановлену законодавством України цивільну, адміністративну і кримінальну відповідальність. Правопорушенням в електроенергетиці є крадіжка електричної і теплової енергії, самовільне підключення до об’єктів електроенергетики, споживання енергії без приладів обліку, пошкодження приладів обліку, порушення правил користування енергією та інші протиправні дії, пов’язані з використанням об’єктів електроенергетики [1, 10].

В той же час на практиці досить часто виникає питання щодо притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють протиправні діяння в галузі електроенергетики та сфері теплопостачання, зокрема, самовільно використовують електричну або теплову енергію. Особливість предмету злочинного посягання ускладнює застосування при визначенні відповідальності за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання правових норм по аналогії зі злочинами проти власності.

Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання характеризується наявністю особливих ознак.

По-перше, викрадення енергії є небезпечним посяганням на власність, оскільки електрична та теплова енергія, об’єкти електроенергетики відповідно до законодавства можуть перебувати у різних формах власності. Однак, на відміну від інших злочинів проти власності, в даному випадку відсутнє протиправне безоплатне вилучення чужого майна і обернення його на користь винної особи, що зумовлено особливим предметом посягання. Особа при скоєнні злочину завдає шкоди власникові енергії — енергопостачальній організації, що купує електричну або теплову енергію на оптовому ринку електричної енергії України з метою її продажу споживачам.

Протиправність діяння при викраденні енергії полягає в тому, що посягання здійснюється у спосіб, який заборонено законом. Законодавством України не допускається бездоговірне споживання енергії, самовільне використання з корисливою метою електричної або теплової енергії без приладів обліку, пошкодження приладів обліку, інші порушення правил користування енергією.

При дослідженні ознак викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання необхідно повернутися до групи злочинів проти

власності. Об'єктивна сторона злочинів проти власності полягає у викраденні, привласненні, розтраті, вимаганні майна, заволодінні ним шляхом шахрайства, зловживання службовою особою своїм службовим становищем, вчиненні інших дій, спрямованих на порушення права власності. Особливою ознакою цих злочинів, що дозволяє виділити їх в окрему групу, є посягання на власність, що порушує інтереси та завдає шкоди законним правам власника майна. Особливості окремих злочинів проти власності, в тому числі і викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, можна визначити за способом вчинення злочину.

Дослідники поділяють злочини проти власності за способом вчинення на три групи.

До першої групи відносять діяння, які характеризуються протиправним корисливим оберненням на свою користь чи користь інших осіб чужого майна, яке заподіює пряму шкоду власникові і здійснюється, як правило, проти волі власника. Наприклад, крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення, розтрата, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем.

Друга група включає діяння, які характеризуються протиправним, як правило корисливим заподіянням шкоди власникові без обернення на свою користь чи користь інших осіб чужого майна (без заподіяння прямих збитків власникові) або з оберненням на свою користь майна, яке не є чужим (є нічийним), — заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося в неї, придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом.

До третьої групи належать некорисливі посягання на власність, пов'язані з заподіянням майнової шкоди власникові іншим чином: знищення або пошкодження майна, погроза знищення майна, порушення обов'язків щодо охорони майна [2, 467].

В диспозиції статті 188-1 Кримінального кодексу України вказується спосіб вчинення викрадення електричної або теплової енергії. Викрадення здійснюється шляхом самовільного використання енергії без приладів обліку (якщо використання приладів обліку обов'язкове) або внаслідок умисного пошкодження приладів обліку чи у будь-який інший спосіб.

Для подальшого аналізу складу злочину необхідно дослідити поняття самовільного використання енергії як способу вчинення злочинного діяння.

Сьогодні поняття самовільного використання застосовується здебільшого при регулюванні земельних відносин. Законом України “Про державний контроль за використанням та охороною земель” визначено поняття самовільного зайняття земельних ділянок, як будь-яких дій особи, які свідчать про фактичне використання земельної ділянки за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування (оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної ділянки, за винятком дій, які відповідно до закону є правомірними [3, 17].

Поняття самовільного використання енергії на сьогодні залишається законодавчо не визначеним. У статті 27 Закону України “Про електроенергетику” перераховані види правопорушень в електроенергетиці, а саме: крадіжка електричної і теплової енергії, самовільне підключення до об'єктів електроенергетики, споживання енергії без приладів обліку, пошкодження приладів обліку, порушення правил користування енергією та інші протиправні дії, пов'язані з використанням об'єктів електроенергетики. Законодавець вирізняє поняття самовільне підключення до об'єктів електроенергетики, однак його не можна ототожнювати з самовільним використанням енергії, оскільки останнє може виникати і після правомірного підключення до об'єктів електроенергетики.

Як показує практика, характерною рисою самовільного використання енергії є те, що воно завжди спрямовано і безпосередньо пов'язане з порушенням прав, належних енергопостачальній організації як власнику електричної або теплової енергії.

Крім того, особа, винна у самовільному використанні енергії, порушує права не тільки власника, а й споживачів енергії, які використовують її на законних підставах. Адже під час самовільного використання енергії порушником потужність в електромережі та пропускна спроможність тепломережі може знижуватися, внаслідок чого споживачі не отримують належну кількість енергії, передбачену договором про енергопостачання, або ж отримують енергію неналежної якості.

Відповідальність за ст. 188-1 Кримінального кодексу України настає за фактичне використання порушником електричної або теплової енергії. Закон не виключає будь-яких дій особи, що свідчать про фактичне використання енергії.

Самовільним є таке використання енергії, яке не спирається на закон і відбувається з порушенням правил користування енергією.

Аналіз особливих ознак самовільного використання енергії дозволяє зробити висновок, що це поняття є досить широким і включає в себе низку порушень в галузі електроенергетики та сфері теплопостачання.

Отже, самовільним використанням енергії можна назвати будь-які дії особи, які свідчать про фактичне використання електричної або теплової енергії без договору про постачання електричної або теплової енергії, без приладів обліку (якщо використання приладів обліку обов'язкове), з порушенням правил користування електричною або тепловою енергією, чим завдано шкоди законному власникові.

За своїм складом викрадення електричної або теплової енергії можна порівняти із заподіянням майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою.

З об'єктивної сторони викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання полягає в отриманні винним матеріальної вигоди за рахунок власника або законного володільця енергії — енергопостачальної організації. Винна особа без приладів обліку або внаслідок умисного пошкодження приладів обліку, чи у будь-який інший спосіб використовує енергію. Отже, використання енергії при викраденні відбувається шляхом обману — без відома законного власника та всупереч його інтересам. При викраденні електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, як і при заподіянні майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, не відбувається вилучення чужого майна із фонду власника: винний отримує матеріальну вигоду в результаті використання майна. Тобто він не вилучає майно, а лише не передає його належному власникові чи законному володільцю. Винна особа лише використовує, а не вилучає на свою користь електричну або теплову енергію, яка належить енергопостачальній організації. При цьому особа отримує матеріальну вигоду — не сплачує вартість використаної енергії.

Необхідно звернути увагу на судову практику розгляду справ про викрадення енергії.

Так, Михайлівський районний суд Запорізької області 21.02.2005 р., розглянувши кримінальну справу, встановив, що споживач електроенергії злісно заподіював значну майнову шкоду шляхом обману, за відсутності ознак шахрайства. Суб'єкт злочину шляхом висвердлювання отвору в корпусі електролічильника, гальмування диску електролічильника проволокою, безоблікового використання електроенергії та підключення до електромереж шляхом накиду дроту заподіював майнову шкоду енергопостачальній організації на суму 5360,22 грн. Суд кваліфікував дії особи за ч. 1 ст. 192 Кримінального кодексу України як заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою за відсутності ознак шахрайства.

Зі змісту судового рішення можна зробити висновок, що визначальним фактором для кваліфікації діяння за ст. 192-1 Кримінального кодексу України є спосіб вчинення протиправного діяння, а саме обман або зловживання довірою.

Особливістю суспільно небезпечних наслідків викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання є те, що майнову шкоду становлять не лише прямі збитки (витрати) власника майна, а й не одержані власником кошти. За вказаною ознакою цей злочин відрізняється від інших корисливих злочинів проти власності, при вчиненні яких завжди має місце пряма дійсна матеріальна шкода, пов'язана із фактичним зменшенням майнового фонду власника в результаті вилучення з нього майна.

Суб'єктом викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання можуть бути як приватна особа, так і працівник підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, які досягли 16-річного віку.

З суб'єктивної сторони викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання характеризується прямим умислом і корисливим мотивом. Винна особа вчиняє викрадення енергії з прямим умислом та корисливим мотивом — не сплачувати вартість отриманої енергії. Суб'єкт злочину усвідомлює, що, по-перше, електрична або тепла енергія, яку він самовільно використовує, є власністю енергопостачальної організації і він не має права безоплатно користуватися нею; по-друге, використання електричної або теплової енергії здійснюється всупереч волі її власника, але, незважаючи на це, чинить протиправне діяння. Корисливий мотив при вчиненні самовільного використання енергії полягає в прагненні винного отримати майнову вигоду від безоплатного користування чужим майном.

Однак не слід виключати випадки вчинення злочину з необережності. Наприклад, коли особа своєчасно не виявила несправності приладу обліку енергії, не вжила заходів щодо виправлення цієї несправності, про що стало відомо лише під час перевірки показань приладів обліку контролюючим органом. Фактично в даному випадку мало місце порушення правил користування енергією, самовільне використання енергії. Якщо шкода, завдана необережністю особи, є значною, не можна виключати з суб'єктивної сторони злочину також необережність.

Кваліфікуючими цей злочин ознаками є вчинення його повторно або за попередньою змовою групою осіб, а також заподіяння майнової шкоди у великих розмірах. Шкода, передбачена цією статтею, визнається значною, якщо вона в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а у великих розмірах — якщо вона в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Розмір заподіяної шкоди при самовільному використанні електричної або теплової енергії сьогодні має практичне значення для розмежування складу злочину і адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 103-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Згідно з цією статтею порушник може бути притягнутий до адміністративної відповідальності у вигляді попередження або накладення штрафу на громадян від одного до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і попередження або накладення штрафу на посадових осіб — від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за самовільне використання з корисливою метою електричної та теплової енергії без приладів обліку (якщо використання приладів обліку обов'язкове) або внаслідок умисного пошкодження приладів обліку чи у будь-який інший спосіб, а так само інші порушення правил користування електричною або тепловою енергією, що не завдало значної шкоди.

Враховуючи викладене, необхідно зазначити, що викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання має особливі ознаки, що вирізняють його від решти злочинів проти власності. Особливий предмет, спосіб

вчинення злочину, неоднозначність підходів науковців та судової практики при кваліфікації діяння як самовільного використання енергії дозволяють зробити висновок про необхідність удосконалення законодавства, що регулює правовідносини в галузі електроенергетики та сфері теплопостачання з метою ефективного попередження злочинності в галузі.

Література

1. Закон України “Про електроенергетику” // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 1. — 176.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 5-те видання, перероблене та доповнене / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Юридична думка, 2008. — 1216 с.
3. Закон України “Про державний контроль за використанням та охороною земель” // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — 176 с.

О. А. Гончаренко

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ОСОБЕННОСТИ САМОВОЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭНЕРГИИ КАК СПОСОБА ЕЕ ПОХИЩЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается некоторым особенностям похищения электрической и тепловой энергии в сравнении с другими преступлениями против собственности. Проведен анализ законодательного урегулирования ответственности за нарушения в энергетической отрасли. Раскрывается понятие самовольного использования энергии как способа похищения.

Ключевые слова: самовольное использование энергии, нарушение в энергетической отрасли, способ похищения.